

Ο καιρός της Θ. Λειτουργίας και η δυνατότητα τελέσεώς της το Ἑσπέρας

Του κ. Παναγιώτη Ι. Σκαλτσή,
Επικούρου Καθηγητού του Α.Π.Θ.

ΘΕΣΕΙΣ:

Ἡ Θεία Λειτουργία εἶναι «Τέλος πάσης τελετῆς καὶ Θείου μυστηρίου παντὸς σφραγίς» κατὰ τὸν ἅγιο Συμεὼν Θεσ/νίκης (P.G. 155, 512 D).

Ἡ Θεία Λειτουργία ἐπισφραγίζει τὴν νυχθήμερη λειτουργικὴ προσευχή, ἔχει ΑΥΤΟΤΕΛΕΙΑ σὲ σχέση μετὰ τις ἄλλες ἀκολουθίες καὶ εἶναι ἐλεύθερη ἀπὸ τοὺς χρονικοὺς περιορισμοὺς τοῦ ἡμερονυκτίου λειτουργικοῦ συστήματος.

Ἡ Θεία Λειτουργία συνδέθηκε κατ' ἀρχὰς μετὰ τὸ δεῖπνο, κατὰ μιμῆση τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου καὶ ἐπειδὴ τὸ ἑσπέρας σηματοδοτεῖ τὴν ἐνάρξη τῆς νέας ἡμέρας.

Ἡ Θεία Εὐχαριστία «ἐν τῇ Κυριακῇ ἡμέρᾳ» (Ἀποκαλ. 1,10) ἀποτελεῖ τὴν κύρια ἐκδήλωση τῆς προσμονῆς καὶ τῆς πρόγευσης τοῦ καινούριου κόσμου τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ.

Τὸ Ἑσπερινὸ σχῆμα τῆς Θείας Λειτουργίας διατηρήθηκε στις μεταβαπτισματικὲς λειτουργίες, Μ.Σάββατο, παραμονὴ Θεοφανείων καὶ Χριστουγέννων, Μ.Πέμπτη, ὅπως καὶ στὴ Θεία Λειτουργία τῶν Προηγιασμένων.

Κοινωνικὲς συνθηκὲς καὶ λόγοι σεβασμοῦ πρὸς τὸ μυστήριον, συνέβαλαν νὰ τελεῖται πρὶν ἀπὸ τὸ δεῖπνο.

Ἐνωρὶς ὅμως ἡ Θ. Εὐχαριστία ἀποσπᾶσθη ἀπὸ τὸ δεῖπνο καὶ ἐπικράτησε νὰ τελεῖται «ὠρισμένοις καιροῖς καὶ ὥραις» ὅπως ὁ Κλήμης Ῥώμης ἀναφέρει στὴν Α' Ἐπιστολὴ τοῦ πρὸς Κορινθίους.

Μετὰ τὸν 4ο μ.Χ. αἰῶνα ἡ Θ. Λειτουργία ἐτελεῖτο τὴν τρίτη ὥρα τῆς ἡμέρας, «ἐπειδὴ τρίτη ὥρα τῆς ἡμέρας ἦν, ὅτε ἐπεδήμησε τὸ Πανάγιον Πνεῦμα ἐπὶ τοὺς Ἁγίους Ἀποστόλους».

Ἡ δευτέρη ὅμως Λειτουργία τοῦ Πάσχα καὶ τῶν Χριστουγέννων τελεῖτο μετὰ τὰ μεσάνυχτα καὶ «πρὸ τῆς ἡμέρας, διὰ μυστηριώδη αἰτίαν, ὅτι γνώμη τῶν Θείων Πατέρων εἶναι μετὰ τὸ μεσονύκτιον νὰ ἐγίνεν ἢ τε γέννησις καὶ ἡ Ἀνάστασις τοῦ Σωτῆρος Ἰησοῦ Χριστοῦ» κατὰ τὴν παραδεδομένην γνώμην που διασώζει ὁ Θεόφιλος Καμπανίας.

Ἡ ποικιλία ὡς πρὸς τὸ χρόνο τελέσεως τῆς Θείας Λειτουργίας ἐρμηνεύτηκε ἀπὸ τὸ Ματθαῖο Βλάσταρη ὡς μιᾶ φιλάνθρωπη πράξη τῶν Πατέρων καὶ ὡς ἓνας θαυμάσιος τρόπος χειραγωγίας τῶν πιστῶν «πρὸς τὴν ἐνιαίαν καὶ ὑπέροσφον ἐντεῦθεν γνῶσιν».

Στα μαρτυρολόγια ἀναφέρεται ὅτι ὀρισμένοι μάρτυρες πρὶν τὸ θάνατον τοὺς τελοῦσαν οἱ ἴδιοι τὴ Θεία Λειτουργία καὶ προφανῶς ὄχι σὲ κάποια συγκεκριμένη ὥρα, π.χ. ὁ ἱερομάρτυς Λουκιανὸς ὁ Σαμοσατέας (240 – 312 μ.Χ.) (P.G. 114, 408 A).

Λόγοι ὅμως ποιμαντικῆς οἰκονομίας καὶ φροντίδος ἐπέβαλλαν τὴν μετάθεσιν τῆς Προηγιασμένης Λειτουργίας, κατὰ τὴν περίοδον τῆς Τουρκοκρατίας ἀπὸ τὸ ἑσπέρας στο πρῶν, καὶ παρ' ὅλον που τὸ ἔθιμον αὐτὸ ἐμέμφοντο οἱ Κολλυβάδες διατηρήθηκε στο κοσμικὸ τυπικόν.

Ὑπῆρξε ἀποδοχὴ ἢ καὶ ἀνοχὴ τῆς τελέσεως ἀπὸ ἑσπερινῆ σὲ πρωινή, τῆς Θ. Λειτουργίας τοῦ Μ. Σαββάτου, τῆς Μ. Πέμπτης, τῆς παραμονῆς τῶν Θεοφανείων καὶ τῶν Χριστουγέννων, κατὰ τὴν περίοδον τῆς Τουρκοκρατίας –ὅπως καὶ σήμερον γιὰ ποιμαντικοὺς λόγους-, καὶ κατὰ τὸ Θεόφιλον Καμπανίας «τοῦτο δὲ βλάπτει διότι ἡ χάρις τοῦ Παναγίου Πνεύματος δεν περιορίζεται καὶ δεν περικλείεται εἰς καιροὺς».

Ὁ προβληματισμὸς ὅμως γιὰ τὸ ἂν μπορεῖ ἢ ὄχι νὰ γίνῃ Θ. Λειτουργία ἐκτὸς τῆς τρίτης ὥρας εἶναι παλαιότερος. Σύνοδος βέβαια Οἰκουμενικὴ δεν ἀσχολήθηκε μετὰ τὸ θέμα αὐτὸ καὶ Μεγάλοι Πατέρες δεν φύλατταν τὸν ὄρον τῆς τρίτης ὥρας, ἔτσι ὥστε νὰ δημιουργηθῇ ἢ ἐντύπωση ὅτι δεν ὑποχρεοῦται ἡ Ἐκκλησία νὰ τηρεῖ αὐτὸ τὸ ἔθος.

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

«Ἡ ἐπαναφορὰ τῆς Προηγιασμένης στην κανονικὴ τῆς ὥρα, παρ' ὅλες τις δυσκολίες σήμερα, εἶναι ἡ λύση στην ὁποία πρέπει τὸ ταχύτερο να φτάσουμε» (Ι.Μ. Φουντούλη, Ἀπαντήσεις εἰς Λειτουργικὰς Ἀπορίας, τόμος Γ', σελ 160)

Στην πράξη ἡ Θεία Λειτουργία συμβαίνει να τελεῖται «καὶ ταχύτερον καὶ ὑστερότερον τῆς τρίτης ὥρας», ἀπὸ ἀνάγκη δὲ ἡ δεύτερη Θεία Λειτουργία σὲ πολλές Μητροπόλεις ἀνατρέπει τὸν παραδοσιακὸ χρόνον τελέσεως τῆς.

Πρόσφατες πρωτοβουλίες για τὴ δῆθεν ἐξυπηρέτηση τῶν ποιμαντικῶν ἀναγκῶν, ποὺ μεταθέτουν σὲ χαρμόσυνες ἡμέρες τὴν τελέση τῆς Θείας Λειτουργίας τὸ ἀπόγευμα ἢ τὸ βραδὺ πρὸ τοῦ μεσονυκτίου, εἶναι «ἀντιπαραδοσιακὲς καὶ ἀπαράδεκτες» (Ι.Μ. Φουντούλη, Λειτουργικὴ Α', σελ. 194).

Ἡ Ἀγρυπνία κατὰ τις γιορτές που πέφτουν καθημερινὴ εἶναι ἡ πλέον σοφὴ καὶ στο πνεῦμα τῆς παράδοσης τῆς Ἐκκλησίας λύση. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ἐξυπηρετοῦνται λειτουργικὰ καὶ ποιμαντικὰ οἱ πιστοὶ κατὰ τις καθημερινὲς μνήμες ἐορταζομένων ἀγίων καὶ «τιμᾶται καὶ ὁ ἀρχαῖος θεσμὸς τῆς εὐχαριστιακῆς λεγομένης νηστείας».